

Mantıku't-tayr (Kuş Masalları) Projesinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi

Dr. Öğr. Üyesi Özlem GÜNEŞ

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İstanbul / Türkiye,
ozlem.gunes@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3406-9503

Dr. Öğr. Üyesi Esra TÜRK*

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul / Türkiye
esra.turk@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5667-6101

Öz

Ferîdüddin Attâr (ö. 618/1221) tarafından 1187 yılında kaleme alınan ve Gülşehrî tarafından Türkçe'ye tercüme edilen Mantıku't-tayr, dil ve değerler açısından zengin tasavvufî bir metindir ancak günümüzde yeterince tanınmamaktadır. Bu araştırma ile metnin günümüze taşınarak öğrencilere ulaştırılması amaçlanmıştır. Böylelikle Türkçenin yaşatılması, gelecek nesillere güçlü bir şekilde aktarılması ve Mantıku't-tayr'da farklı insan tiplerini temsil eden kuşlar üzerinden öğrencilere temel değerlerin ve ahlâkî öğretilerin ulaştırılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, bir proje olarak hazırlanan Mantıku't-tayr eserinin içeriği, masal anlatma geleneğinden yararlanılarak, minyatürler eşliğinde, ortaokul ve lise öğrencilerine, yaş düzeyine uygun biçimde sunulmuş ve ardından katılımcıların kuş masallarına ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, 2020-2021 öğretim yılı bahar döneminde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı İstanbul ili, Üsküdar ilçesinde bulunan bir devlet okulu ve bir de özel okulda öğrenim gören on dokuz öğrenciden oluşmaktadır. Veriler, araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla elde edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen

* Sorumlu Yazar. Tel: +90 533 516 49 26 | Araştırma Makalesi.

Makale Tarih Bilgisi. Gönderim: 08.05.2022, Kabul: 26.10.2022, Erken Görünüm: 31.10.2022

sonuçlar şu şekilde sıralanabilir: Katılımcılar eserdeki karakterlerin farklı yönleriyle özdeşim kurmakta; zaafı, problemleri, hırsı, istekleri, vazgeçemedikleri ile benzeştiklerini ifade etmektedirler. Katılımcıların cevapları, eserdeki karakterlerin kendilerinden ve çevrelerindeki izler taşıdığı doğrultusundadır. 14. yüzyılda yazılmasına rağmen farklı mizaçları, karakterleri yansıtmakta başarılı ve güncel bir eserdir. Katılımcıların eserden farklı mesajlar çıkarması eserin zengin içeriğini yansıtmaktadır. Pek çok değeri ihtiva eden eserde, katılımcıların görüşleri çerçevesinde azim/gayret; farkındalık/özüne dönme ve dünyaya aşırı bağlanmama gibi değerlerin öne çıktığı görülmektedir. Çalışma sonunda öğrenciler pek çok yeni sözcüğü kelime dağarcıklarına eklediklerini ifade etmişlerdir. Eserin, ana dil eğitiminin yanı sıra karakter ve değer eğitiminde de kullanılabilir önemli bir metin olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Türk dili ve edebiyatı; Değerler eğitimi; Ahlâk; Mantık al-tayr; Gülşehrî.

Evaluation of Mantik al-tayr (Bird Tales) Project Based on Student Opinions

Abstract

Mantik al-tayr, written by Farid al-Din Attar (d. 618/1221) in 1187 and translated into Turkish by Gulshehrî, is a mystical text rich in language and values, but it is not known enough today. With this study, it was aimed to bring the text to present day and deliver it to students. Thus, it was targeted to preserve Turkish language, pass it onto future generations in a strong way, and transfer basic values and moral teachings to students through the birds representing different human types in *Mantik al-tayr*. In this context, the content of the work which was prepared as a project, was presented to secondary school and high school students based on their age level by making use of traditional fairy tale telling, accompanied by miniatures. After the presentation, the participants' views on bird tales were evaluated. A case study design, one of the qualitative research methods, was employed in the study. The study group consisted of nineteen students studying in a state and a private school located in Üsküdar district of Istanbul province in the spring semester of the 2020-2021 academic year. Although it was written in the 14th century, it is a successful and up-to-date work that reflects different temperaments and characters. The participants' additional work messages reflect the work's rich content. The data were obtained using semi-structured interview forms prepared by the researchers. The content analysis method was used to analyze the data. The results obtained from the study can be listed as follows: The participants identified themselves with different aspects of the characters in the work and linked them to their weaknesses, problems, ambitions, and desires. The

students indicated that they added many new words to their vocabulary. It can be said that the work is an important text that can be used in character and values education as well as mother tongue education.

Keywords: Turkish language and literature; Values education; Ethics; Mantik al-tayr; Gülşehrî.

Extended Summary

Purpose

With this study, it was aimed to bring the text to the present day and deliver it to the young. Thus, it was targeted to protect and preserve our Turkish language, pass it on to future generations in a strong way, and transfer basic values and moral teachings to students through the birds representing different human types in Mantik al-tayr. In this context, the content of the work Mantik al-tayr, which was prepared as a project, was presented to secondary school and high school students according to their age level by making use of the tradition of fairy tale-telling, accompanied by miniatures, and after the presentation, the participants' views on bird tales were evaluated.

Method

A case study design, one of the qualitative research methods, was preferred in the study. The purposive sampling method was employed to determine the study group. Purposive sampling is the selection of information-rich cases depending on the purpose of the study to conduct an in-depth study. In this context, the study group consisted of nineteen students studying in a state and a private school affiliated with the Ministry of National Education and located in Üsküdar district of Istanbul province in the spring semester of the 2020-2021 academic year.

In the study, the data were collected using semi-structured interview forms, which allowed the participants to give more flexible answers to the pre-prepared open-ended questions. After the presentation made by making use of the tradition of fairy tale-telling belonging to our culture, the participants' views on bird tales and values in the tales were determined. Digitally recorded interviews with the participants were conducted individually and lasted an average of 30-40 minutes. All data were collected in approximately one week.

Results and Conclusion

Mantik al-tayr that also has the characteristics of nasihat-nâme, which has made its readers think about the journey of truth for centuries, reaches today's people in different ways, such as miniature albums, children's books, comic books and television productions. In this study, the work was delivered

to the participants through a presentation with visuals in an age-appropriate fairy tale text format titled Bird Tales and evaluated in accordance with the participants' views.

In this work, in which the journey of self of human is depicted with symbolic fiction and the message "He Who Knows Himself Knows His Lord" comes to the forefront, it is told that man reaches Allah by attaining his essence, self. In the work, what the birds seek is the divine truth in their own essence. This path is challenging, and valleys should be crossed. *Mantik al-tayr* includes warnings about the difficulties one may face on this journey. Attention is drawn to the feelings and weaknesses of human such as status, position, wealth, ambition, fame, and love. With this aspect, the work directs the participants to internal accounting. The participants' responses indicated that the characters in the work had some traces from themselves and people around them, in other words, from everyone. In this respect, the work reflects the phenomenon of human. The participants identified themselves with different aspects of the characters in the work and stated that they were similar to their weaknesses, problems, ambitions, desires, and what they could not give up, which indicates that it is a successful and up-to-date work in terms of reflecting different temperaments and characters despite being written in the 14th century.

Since the journey to reach Allah is described in *Mantik al-tayr*, it includes many different values, from perseverance to humility and from honesty to patience, and especially religious values. In this respect, it is a valuable material that can also be used in the field of character and values education. Literary texts such as stories, fairy tales and parables are important tools frequently used in values education. The values intended to be conveyed are considered more effective since they are not presented directly but by being implicated. From this aspect, its contribution to character development is undeniable. Both the values that need to be possessed and situations that need to be avoided are emphasized in the work. The transfer of values such as arrogance-humility, courage-cowardice, and justice-persecution was made more remarkable by presenting contradictory situations together. The fact that different values came to the forefront for the participants within the scope of the study indicates the richness of *Mantik al-tayr* in terms of values.

The work with an instructive and guiding nature has a rich content from which readers/listeners can derive different messages. The prominent

messages for the participants in the study can be listed as people's weaknesses/excuses, listening to the inner voice, not forgetting the purpose of coming into the world, the journey of self-discovery, utilizing the opportunities/setting out, persevering, paying the price to reach goals, not being attached to the world's ambitions, being able to act together, and being self-confident. Most of the participants stated that they would like to set out on such a journey and primarily mentioned their families as a guide.

While mother tongue education is highly important for values education, it is essential to use literary texts for successful mother tongue education. The participants also indicated that they added many new words to their vocabulary during the presentation.

Such studies, which may contribute to cultural transfer, identity construction, and language development, can be used in intracurricular or extracurricular activities. Thus, individuals can be supported to know themselves and increase their awareness of themselves. It is highly important to bring readers together with qualified works in terms of character and values education. Therefore, the stories in Gulshehrî's *Mantik al-tayr* can be used while selecting texts for course books. Story and activity books consisting of texts based on narration in the work can be prepared. Based on the work, the values related to being a good person and citizen should be instilled, especially in children and young people, and national consciousness should be brought with a love of language and history. This and similar works can be made better known by conducting joint studies with different fields.

Giriş

“Dil, duygu ve düşüncenin adeta kabıdır. Bir milletin bütün duygu ve düşünce hazinesi dil kabına veya kalıbına dökülür ve bu dil kabı ile yerden yere, nesilden nesle aktarılır.” (Kaplan, 1992, s.139). Dilin estetik ölçüler içinde anlatıldığı edebî eserler, bireysel ve toplumsal hayatın kodlarını içerisinde barındırır. Bu yönüyle edebî eserler eğitimin ayrılmaz ve vazgeçilmez yönünü oluştururlar. Dil ve edebiyat, eğitimin temelini, edebî eserler de dil ve edebiyatın temelini oluşturur (Işık, 2019). Edebî eserlerde idealize edilen karakterler, tipler özellikle çocuklar ve gençler tarafından kısa sürede benimsebilir. Okuduğu metinde yer alan ideal karakterle kendi benliğini birleştiren okuyuculara sunulacak eserler, kişilik ve ahlâk gelişimi açısından en doğru şekilde ve düzeyde faydalanılacak eserler olmalıdır.

“Edebiyat eseri, insanı ve çevresini tanıtır. İnsanın kendisiyle, başkalarıyla, doğal ve toplumsal çevresiyle çatışmalarını yansıtır. Edebiyat eserleri hem bireysel hem de toplumsal hayatla ilgili olarak iyiye, güzele, doğruya yönelme ve yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir.” (Kavcar, 1999, s.6). Hayatta karşılaşılabilecek güçlükleri aşma, hangi durumda nasıl davranılacağını öğretme, gelenek ve göreneği yaşatma, ideal ve evrensel olan insanî davranışları benimsetmek için hemen her yüzyılda edebî eserler rehberlik edici olmuştur (Tuğluk ve Cığa, 2018). Modern hayatın ve teknolojinin getirdiği yeni yaşam tarzı, medya araçlarıyla ürettiği tüm malzemeyi yeni nesillere sunmakta ve onları hayatlarına hangi amaçlar doğrultusunda yön verecekleri konusunda tereddüte düşürmektedir. Böyle bir durumda sergilenecek tavır, sahip olunan değer yargıları ve inanç sistemi belirler (Işık, 2019). Bireysel tutum, düşünce ve davranışlara yön veren, bireyin tercihlerini belirlemede etkili olan değerler, bireyin dengeli, tutarlı ve sağlıklı bir kişilik oluşturmasında ve toplumsal bütünlüğü sağlamada oldukça önemli bir yere sahiptir (Türk, 2018). Her toplumda kabul gören bir değerler hiyerarşisi vardır ve değerler üzerine varılan bu uzlaşma toplumları bir arada tutar. Bireylerin sahip olduğu yüce değerler, güçlü inançlar ve idealler toplumsal davranış kalıplarını ve normları belirleyici niteliktedir (Çakın, 2014). Toplumsal yapıyı ve de bireyi işlevsel açıdan bu denli etkileyen değerlerin bozulmadan gelecek nesillere sistemli bir şekilde aktarılabilmesi gerekmektedir (Elbir-Bağcı, 2013). Değer bir inanç olması açısından, dünyanın belirli bir bölümüyle idrak, bilgi ve duyguların terkihi anlamına gelmektedir (Dilmaç, 2002). İnançlar bireyden bireye, toplumdan topluma değişiklik gösterebilmektedir. Ancak değerler, inançların farklı bir şeklidir ve tek bir inançtan ziyade pek çok inanca dayanabilmektedir. Bu yüzden eğitimde kullanılan metinlerin evrensel insanî değerleri taşıması önemlidir (Özden, 2009).

Değerlerin eğitiminde hikâye, masal, kıssa gibi edebî metinler sıklıkla başvurulan önemli araçlardır. Aktarılması istenen değerler doğrudan değil de sezdirilerek sunulduğu için daha etkili kabul edilmektedir. Bu yönüyle de karakter gelişimindeki katkısı yadsınamaz (Özdemir, 2017). Türk kültürünün edebî, ilmî birikiminin bedî zevkinin ve düşüncesinin yansıtılmasında ve aktarılmasında önemli bir görev üstlenen mesnevî nazım şekli, günümüzde eğitim ile çocuklara kazandırılmak istenen birçok değeri ve davranışı içerisinde yer alan kısa hikâyelerle asırlardır topluma aşılacaktır. Eğitim yönü çok zengin olan bu hikâyeler, her seviyeye hitap ettikleri gibi, uzun zamanlara dayanan tecrübeler ve doğruluğu ispatlanmış bilgilerle hayatta mutlu olmanın

nasıl mümkün olacağını da öğretmektedirler. Kendi toplum yapısında var olan, kendi hayat tecrübeleri ile örtüşen konularla karşılaşan kişilerin bunları kabul etmesi ve sonraki nesillere aktarması elbette daha kolay olacaktır (Özden, 2009). Tahkiye tarzında kaleme alınan ve büyük ölçüde kültürel öğelerin izini taşıyan bu eserler, yüzyıllar öncesinden günümüze ulaşan toplumsal değerlerin yaşatılmasında büyük öneme sahiptir (Tuğluk ve Ciğa, 2018).

Türk edebiyatı alanında, özellikle divan edebiyatı geleneği ile yazılmış eserlerin ilköğretim ve ortaöğretim düzeyine yansıtılması ile ilgili çalışmalar çok sınırlıdır. Örgün eğitimin öncelikli amaçlarından biri de ana dili öğretimidir. İyi bir ana dili eğitimiyle öğrenci, bu derslerde edindiği bilgi, birikim ve beceriyi diğer ders alanlarına da taşıyacaktır. Bu öğretim, sadece bir dil ya da dil bilgisi öğretimi değil, bir millete ait değerlerin benimsetilmesi işidir. Millete ait değerler ise edebî metinlerle yaşatılır ve geleceğe aktarılır. Bu nedenle ana dili öğretiminde temel materyal olarak kullanılan metinlerin özellikle değer aktarımında önemi çok büyüktür (Özbay ve Karakuş-Tayşi, 2011, s.24). Değerlerine sahip çıkarak geleceğini inşa etmek isteyen bir toplumun Yahya Kemal Beyatlı'nın "kökü mazide olan âti" tabirini dikkate alarak modern metinlerle birlikte klasik Türk edebiyatının metinlerinden de istifade etmesi önem arz etmektedir. Bu metinlerin en seçkin örneklerinden biri de Mantıku't tayr'dır.

Doğu edebiyatlarının şaheserlerinden biri olan hakikat, vahdeti-i vücûd ve kendini bilmek gibi dini, felsefi temalarla örülü tasavvufi öğretiyi metaforik bir hikâyeye diliyle ve kuş sembolizasyonu üzerinden anlatan Mantıku't-tayr, 1187 yılında İranlı şair Ferîdüddin Attâr tarafından kaleme alınmış tasavvufi bir mesnevidir (Tanrıku, 2018). Terim anlamı itibarıyla "kuşların dili" demek olan Mantıku't-tayr, muhteva olarak, Hüdhüd önderliğinde yola çıkan yüzlerce kuşun Sîmurg'a, yani Hakk'a varmak için yedi zorlu vadiyi aşma çabalarını ele almaktadır. Nihayet yüzlerce kuştan otuz kuş bu vadileri aşıp padişahları Sîmurg'a ulaşırlar. Alegorik mahiyette olan bu eser, her biri farklı insan tiplerini temsil eden kuşlar üzerinden tasavvufta seyrü sülûk yolu ile insan-ı kâmil olmayı ve Hakk'a ulaşmayı gaye edinen insanın hikâyesini anlatmaktadır. Kemâlat yolculuğunda terk edilmesi gereken her bir özellik farklı bir kuşla anlatılmış, zahir ile batın arasında bir köprü kurulması sağlanmıştır. Somut âlemde kendilerine padişah arayan, madde âlemine ait bahaneleri olan kuşların soyut âlemi keşfetme çabalarının hikâyesi anlatılmıştır (Gülen, 2016).

Mantıku't-tayr'ın büyük çoğunluğu bir konuda ileri sürülen bir soru ile bunun cevabından ve konuyu anlaşılır kılmak amacıyla verilmiş bir hikâyeden oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de de görülen bu geleneksel anlatım tarzı anlatılmak istenen temel düşüncenin, yan düşüncelerin hikâyeler ve kıssalar yardımıyla verilmesi ve meselenin örneklerle aktarılması esasına dayanmaktadır. Hikâyeleri izleyen son dizelerde şair, Hüdhüd kuşunun ağzıyla okuyucuya alınması gerekli ahlâkî dersleri vermektedir (Aziz, 2006). Eserde, yedi vadili tasavvuf yolundaki yolculuk sırasında ruhun karşılaşacağı güçlükler etkileyici bir şekilde ele alınmaktadır (Arpaguş, 2005). Kemâlât yolculuğunda ulaşılması beklenen sonuç ve bu yolda çekilebilecek sıkıntılar hikâyelerle aktarılarak renkli bir anlatım yolu seçilmiştir (Gülen, 2016).

Attâr'ın Mantıku't-tayr'ının Türk edebiyatındaki ilk tercümesi, Kırşehirli şair ve mutasavvıf Gülşehrî tarafından yapılmıştır. Gülşehrî Mantıku't-tayr'ını Türkçeye aktarırken onu alelâde bir tercüme olarak değil, Türkçenin bütün ifade imkânlarını kullanarak sanki yeniden yazıyormuşçasına şahsî bir eser ortaya koymuştur. Bu yaklaşım onda şuurlu ve idealist bir sanatçının varlığını göstermektedir. Ayrıca eserlerinin didaktik ve sufîyâne bir nitelik taşımalarına rağmen, dilinin sade ve temiz, üslûbunun canlı ve akıcı olması, onun büyük bir sanatçı olduğunun işaretleridir (Özkan, 2012). İlk eserini Farsça yazmış olsa da zamanla şairde Türkçe şuuru önem kazanmıştır. Mantıku't-tayr adlı eserini bu sebeple Türkçe olarak kaleme almıştır. *“Böylece Anadolu’da Türkçecilik cereyanını başlatan ve Türkçeye, hiç bırakmamak kaydıyla, sahip çıkan ilk şair de Gülşehrî olmuştur.”* (Yavuz, 2007, s.26). Gülşehrî'nin bugün dahi kolayca anlaşılabilir sadelikte olan eserinde Türkçeye büyük önem verilmiştir. Kullanılan kelimelerin tamamının Türkçe kökenli veya tamamen Türkçe bir hüviyet kazanmış olduğu dikkat çekicidir.

Mantıku't-tayr anlatısının dinî, tasavvufî ve mitolojik birçok kaynaktan beslendiği ve metinlerarasılık bağlamında türlü değerleri potasında erittiği göze çarpmaktadır (Tanrıkulu, 2018). Eserde, iyilik, yücelik, sorumluluk, alçakgönüllülük, âriflik, adalet, aklın üstünlüğü, dürüstlük, yardımseverlik gibi insana has değerler ele alınmıştır. Aradan yüzyıllar geçmesine rağmen *Mantıku't-tayr*'ın zengin bir kaynak olarak varlığını koruması, eserin insanlarla ve onların evrensel özü ile ilgili olmasındandır. Bu yönüyle her asrın insanı onda özünü, benliğini bulabilecektir (Summermatter, 2016).

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacı, dünyanın en zengin dillerinden biri ve millî kimliğimizin ana unsuru olan Türkçeyi gelecek nesillere aktarmak ve Kuş Masalları üzerinden karakter ve değer eğitimine katkıda bulunmaktır. Bu çerçevede, Mantıku't-tayr (Kuş Masalları) Projesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde 2020-2021 yılları arasında bilimsel araştırma projesi (BAP) olarak yürütülmüştür. Araştırma kapsamında Mantıku't-tayr eserinin içeriği, masal anlatma geleneğinden yararlanılarak minyatürler eşliğinde, ortaokul ve lise öğrencilerine, yaş düzeyine uygun biçimde 1 saatlik bir sunum ile aktarılmıştır. Dil ve değerler açısından zengin olan bu eseri öğrencilerle buluşturmak için oluşturulan sunum metninde, Prof. Dr. Kemal Yavuz tarafından hazırlanan Gülşehri'nin Mantıku't-tayr'ından, minyatür sanatçılarının çizimlerinin yer aldığı Kuşların Şarkısı Mantıku't-tayr Albümü'nünden ve Kuveyt Türk Katılım Bankası yayınlarından çıkan Kuşların Şarkısı adlı kitaptan istifade edilmiştir. Belirlenen katılımcıların Kuş Masalları'na ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Nitel araştırma, olayların meydana geldiği şekliyle, nesnel ve bütün doğallığıyla araştırmak ve açığa çıkarmak amacıyla gözlemleyerek, görüşmeler ve bulgu analizleri yöntemlerinin kullanılmasıyla yapılan bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Durum çalışması Merriam (2013) tarafından sınırlı bir sistemin derinlemesine incelenmesi ve betimlenmesi olarak açıklanmaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi derinlemesine araştırma yapabilmek maksadıyla çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilmesidir. Belli ölçütlere sahip olan bir veya birden fazla özel durumla çalışılmak istenildiğinde kullanılan bir örneklem yöntemidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Şirin ve Demirel, 2017). Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubu, 2020-2021 öğretim yılı bahar döneminde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul ili, Üsküdar İlçesinde bulunan bir devlet okulu ve bir özel okulda öğrenim gören on dokuz öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma gönüllü katılımcılarla yürütülmüştür. Görüşmeye başlamadan önce çalışmanın içeriği ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Araştırmaya katılan toplam on dokuz katılımcının demografik bilgileri tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Bilgiler

Cinsiyet	n	Yaş	n	Kademe	n	Sınıf	n
Kadın	16	12-14	9	Ortaokul	9	7. Sınıf	9
Erkek	3	15-17	10	Lise	10	9. Sınıf	6
						10. Sınıf	4
Toplam	19	Toplam	19	Toplam	19	Toplam	19

Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada veriler görüşme yoluyla elde edilmiştir. Uzmanların görüşlerinden yararlanılarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme türü, katılımcılara önceden hazırlanan açık uçlu sorulara daha esnek cevaplar verebilmesini sağlayan bir tekniktir. Böylece katılımcının görüşlerine dair daha derinlemesine bilgi almak mümkün hâle gelmektedir (Büyüköztürk ve ark., 2017). Görüşme formu uzman görüşlerine başvurularak araştırmacılar tarafından hazırlanmış açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Kültürümüze ait masal anlatma geleneğinden yararlanılarak yapılan sunumun ardından katılımcıların Kuş Masalları'na ve masalalarda yer alan değerlere yönelik görüşleri belirlenmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Dijital olarak kaydedilen görüşmeler, ortalama 30-40 dakika kadar sürmüştür. Görüşme yöntemi ile tüm veriler yaklaşık olarak 1 haftada toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Dijital ortamda kaydedilen veriler her katılımcı için ayrı ayrı metin dosyasına dönüştürülmüştür. Katılımcıların görüşleri tek tek incelenerek kodlar oluşturulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda kategoriler oluşturularak tablolar düzenlenmiştir. Bununla beraber katılımcıların görüşlerini tam olarak yansıtabilmek amacıyla, açık uçlu sorulara verilen cevapların bir kısmı birebir alıntılanarak bulgular kısmına eklenmiştir. Cevaplar, Katılımcı 1 (K1), Katılımcı 2 (K2) şeklinde kodlanarak bulgular bölümünde sunulmuştur.

Bulgular

Katılımcılara “*Mantuku't-tayr-Kuş Masalları etkinliğinde en çok ilginizi çeken kuş hangisidir?*” sorusu sorulmuş ve verdikleri cevap kategorilerinin dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların En Çok İlgilerini Çeken Karaktere İlişkin Cevap Kategorilerinin Dağılımı

	f	%
Hüdhüd	10	50.00
Sîmurg	4	20.00
Bülbül	2	10.00
Hüma	2	10.00
Tavus Kuşu	1	5.00
Baykuş	1	5.00
Toplam	20	100

Bu eserde sembolik bir dil kullanılmakta ve kuşlar farklı karakter özelliklerini sembolize etmektedir. Bu çerçevede öğrencilerin dikkatini çeken karakteri belirlemek üzere yukarıdaki soru yöneltilmiştir. Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların yarısı Hüdhüd’ün en çok ilgilerini çeken kuş olduğunu ifade etmişlerdir. Hüdhüd bir rehber, öğretici vasfıyla masalda öne çıkan bir karakterdir. Bu çerçevede (K2) “*Hüdhüd, herkesi doğru yola çekmeye çalışması, herkese pes etmeden vazgeçmeden bir şeyler anlatması yönüyle Hz. Peygambere benzettim.*” şeklinde görüşünü ifade ederken (K11) “*Hüdhüd, azimli bir karakterdi dikkatimi çekti.*” demiştir. (K17) Hüdhüd’ün ilgisini çekmesinin nedenini; “*Diğer kuşlar herkese albenili gelebilir, Hüdhüd davranışı ve düşünce yapısıyla diğer kuşlardan ayrılıyordu ve istediği şeye ulaşıyordu.*” şeklinde belirtmiştir. Sîmurg katılımcı tercihleri arasında ikinci sırada yer almaktadır. (K6) “*Sîmurg. Yani padişah olan kuş. Çok güzel olması, onu arayan birçok kişinin olması, bir tüyü ile bile insanları mest etmesi sebebiyle ilgimi çekti.*” derken (K18) “*Sîmurg kuşu, bizim dilimizde Zümrüdüanka kuşu. Ulaşılmaz ve mükemmel oluşuyla benim ilgimi çekti. Zaten her zaman küllerinden yeniden doğduğu için ona ilgim vardı, dikkatimi çekiyordu.*” şeklinde görüşünü açıklamıştır. Diğer kuşları tercih eden katılımcılar; “*Bülbülün güle olan sevdası farklı geldi.*” (K1), “*Baykuşun Hüdhüd ile gideceğini düşünmüştüm. Genelde diğerleri lüks içinde yaşıyordu ama baykuş viranede olduğu için gitmek ister diye düşünmüştüm ama gitmedi. Bu durum ilgimi çekti.*” (K16), “*Hüma kuşu, kibirli olması sebebiyle dikkatimi çekti. Ne kadar da özgüvenli dedim. Kendinden başka hiçbir şey düşünmüyor mu?*” (K19) şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların “*Mantıku’t-tayr-Kuş Masalları’nda kendinizle özdeşleştirdiğiniz bir kuş oldu mu?*” sorusuna verdikleri cevap kategorilerinin dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Kendileri ile Özdeşleştirdikleri Kuşa İlişkin Cevap Kategorilerinin Dağılımı

	f	%
Hepsi ile benzerlikler görenler	5	19.23
Bülbül	5	19.23
Hüdhüd	3	11.54
Kaz	3	11.54
Tavus Kuşu	2	7.69
Keklik	1	3.85
Hüma	1	3.85
Ördek	1	3.85
Papağan	1	3.85
Sîmurg	1	3.85
Doğan	1	3.85
Hiçbiri ile benzerlik görmeyenler	2	7.69
Toplam	26	100

Farklı mizaç tipinde insanlara ilişkin bilgi verilen eserde betimlenen her bir kuşun hepimize benzer sevinçleri, zaafı, ümitleri, korkuları vardır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde katılımcıların büyük bir bölümünün masalda geçen karakterlerin farklı yönleriyle özdeşim kurdukları, hatta bir kısmının tüm kuşlarla kendilerini eşleştirdikleri gözlemlenmektedir. Sadece %7'lik kısmı hiçbiri ile özdeşim kurmadığını belirtmiştir. Kendinizi eşleştirdiğiniz bir kuş türü varsa hangi özelliği ile size benzemektedir sorusuna dair (K4) “*Bir tanesi ile değil de hepsi ile özdeşleştirdim. Hepimizin vazgeçemediği şeyler var bu sebeple hepsi bir yönüyle benzemekte. Bülbülün sürekli Allah'ı zikretmesi, hümanın kibirli olması, kazın dış görünüşüne önem verip içini önemsememesi gibi birçok özellik bizlerde de var.*” şeklinde görüş belirtmiştir. Benzer görüşe sahip olan (K12) “*Genel olarak hepsi ile özdeşleştirdim. Hepsinden biraz biraz. Bütün kuşlar insanların problemleri ile ilgiliydi. O sebeple az az bana ve çevremdeki insanlara benziyordu.*” derken, (K10) “*Açıkçası kendimi kuşların hepsine benzettim. İnsanız ve zaaflarımız var.*” şeklinde görüşünü belirtmiştir. Hüdhüd ile liderlik vasfı yönünden özdeşim kuran (K3), “*Ben de Hüdhüd gibi lider ruhlu bir insanım, oyun oynayacağımız zaman herkesi ben toplardım, ona çok benzettim.*” diyerek görüşlerini açıklamıştır. (K18) “*Ben kendime dünyaya hiç bağlı değilim diyemem. O yüzden dünyaya bağlı, güle sevdalı bülbül diyebilirim belki. Bir yanım dünya ile kopamıyor. Belki makam sahibi doğan, zaten önümde sıcak yemeğim, yatağım var. Neden o yolculuğa tekrar çıkayım? Ama kendimi para düşkünü, mücevher düşkünü olarak görmedim. Bir de ölümsüz papağan. Bu üçü ile özdeşleştirdim kendimi.*” sözleri ile görüşlerini belirtirken (K5), “*Bülbülün gülünü bırakmak istememesi gibi bazen ben de bir şeyleri bırakmak istemiyorum.*” şeklinde bir özdeşim

kurmuştur. (K9), “Başta yapamayacağını düşünen ördek olabilir. Böyle bir yolculuğa çıkacak olsam başta yapamam diye düşünürüm. Genelde de sonrasında yaparım. Ördek de başta yapamayacağını düşünüyordu. Ama sonra o da yolculuğa çıktı. Bu yönüyle kendime benzettim.” demiştir. (K19), “Kazlar, sürekli temizleniyoruz, abdest alıyoruz diyorlar. Hüdühüdeki içiniz temiz mi? diye bir soru yönlendiriyor. Bazen düşündüğüm oluyor; benim için temiz mi diye. Doğru görmediğim bir şeyi başkasına söylüyorum ama kendim yapıyor-sam? Ben ne kadar tutarlıyım.” ifadeleriyle eserin içsel muhasebeye zemin hazırladığını göstermektedir.

Katılımcıların “Size göre Kuş Masalları’nda en fazla öne çıkan değer hangisidir?” sorusuna verdikleri cevap kategorilerinin dağılımı Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Kuş Masalları’nda En Fazla Öne Çıkan Değere İlişkin Cevap Kategorilerinin Dağılımı

	f	%
Azim/Gayret	3	13.64
Farkındalık/Özüne dönme	3	13.64
Dünyaya aşırı bağlanmama	3	13.64
Kibir	2	9.09
Ölümsüzlük	2	9.09
Cesaret	1	4.55
Vahdet	1	4.55
Dürüstlük	1	4.55
İlahi aşk	1	4.55
Manevi temizlik	1	4.55
Bencillik	1	4.55
Sabır	1	4.55
Önyargısız olmak	1	4.55
Özgüven	1	4.55
Toplam	22	100

Bu eser ihtiva ettiği pek çok değerle bir karakter ve değer eğitimi kitabı niteliği taşımaktadır. Katılımcıların da cevaplarından anlaşılacağı üzere 13 ayrı değer katılımcılar için öne çıkmaktadır. Bu değerler içinde azim/gayret; farkındalık/özüne dönme ve dünyaya aşırı bağlanmama en fazla öne çıkan değerlerdir. Eserde yer alan değerlerle ilgili (K2) “Dürüst olmak, kuşlar bahanelerini sunarken bile çok dürüsttü.” ifadelerini kullanırken (K4), “Sabır. Böyle bir yolculukta, zorlu vadileri aşarken sabretmek gerekiyor.” şeklinde görüşlerini belirtmiştir. (K5), “Özgüven. Hüdühüde kuşunun kendine inanması sayesinde diğer kuşların da ona katılması.” sözleriyle düşüncelerini ifade etmiştir. (K7) çalışmaya vurgu yapmış “Hedefe ulaşmak için çalışmak,

çabalamak gerekli.” şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Katılımcılardan (K8), en çok öne çıkan değer olarak *“Bir şeye çok fazla bağlanmamak gerektiği. Aşırı sevmemek ve bağlanmamak.”* derken (K10) görüşünü *“İnsanın kendi özünü bulabilmesi. Farkına varmak.”* olarak belirtmiştir. (K12) *“Cesaret. İnsanların geride bir şeyleri bırakmaktan korkmaması.”* olduğunu söylemiştir. (K19) ise *“Ölümsüzlük, bende isterdim. Hazırlık sınıfındayken de çok bahsettik. Nasıl ölümsüz oluruz diye...”* sözleri ile düşüncelerini açıklamıştır.

Katılımcılara *“Kuş Masalları’nda size göre hangi mesaj öne çıkmaktadır?”* sorusu sorulmuş ve verdikleri cevap kategorilerinin dağılımı Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Kuş Masalları’nda Öne Çıkan Mesaja İlişkin Cevap Kategorilerinin Dağılımı

	f	%
İnsanların zaafları/bahaneleri	4	17.39
İç sesini dinlemek	3	13.04
Dünyaya geliş amacını unutmamak	3	13.04
Kendini bulma yolculuğu	3	13.04
Fırsatları değerlendirmek/yol almak	2	8.70
Vazgeçmemek	2	8.70
Hedefe ulaşmak için bedel ödemek	2	8.70
Dünya heveslerine bağlanmamak	2	8.70
Birlikte hareket edebilmek	1	4.35
Özgüvenli olmak	1	4.35
Toplam	23	100

Edebî metinler; edebî bir zevk kazandırmanın yanında birtakım mesajlar, dersler ve hakikatler barındırır. Mantıku’t-tayr eseri de bu kategoride değerlendirilen eserlerden biridir. Katılımcıların *“Kuş Masalları’nda size göre hangi mesaj öne çıkmaktadır?”* sorusuna ilişkin cevapları farklılaşmaktadır. Buna göre (K4), kendisi için öne çıkan mesajı *“Herkesin dünyevi hevesleri var. Bu nedenle dünyaya geliş amacımızı unuttuk. Bu heveslere çok bağlanmadan asıl dünyaya geliş amacımızı hatırlamamız gerektiği.”* şeklinde belirtmiştir. (K6), *“Kişinin görmediği bir şey uğruna önce tereddüt etse bile sonradan her şeyini terk edip o şeyin uğruna sadece güzel olduğunu bilip eşyalarından, ailesinden hatta kendi canından bile vazgeçip pes etmeden ilerlemesi ve asla vazgeçmemesi.”* olarak açıklamıştır. Bir diğer katılımcı olan (K8), izlediği bir film ile özdeşim kurmakta, görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Hikâyede birçok mesaj vardı. Bir tanesi verdiğimiz kararın arkasında

durmamızın gerekmesi. Bir yola çıktığımızda bunu devam ettirmemiz gerekiyor. Bir de bu hikâye bana 'Kung Fu Panda' filmini hatırlattı. Orada birinin gelip kurtarıcı olması bekleniyordu. Aslında beklenen kurtarıcı Kung Fu Panda'nın kendisiydi. Kuşların aynaya ulaşması da bana bunu hatırlattı. Başkalarından beklediğimiz şeyleri yapma gücü aslında bizde de mevcut. Biz de yapabiliriz."

(K10) görüşünü, "*Şartlar ne olursa olsun, karşına çeşitli engeller de çıksa insan kendini bulma arayışındadır. Bu engeller senin hedefine ulaşmak da daha çok hırslandırıyor.*" sözleriyle açıklamaktadır. (K11)'e göre asıl vurgulanan mesaj, "*Ulaşılmak istenen gerçek aslında içimizdedir yeter ki biz ona ulaşabilelim.*" iken (K15) görüşünü "*İnsan için en önemli nokta kendi içindeki sesi dinlemesidir. Tüm kuşların bir bahanesi vardı. Ama kendi içlerindeki sesi dinledikten sonra yola çıkabildiler.*" şeklinde açıklamaktadır. (K16) metinden çıkardığı mesajı "*İnsanların dünya malına bağlanıp bunun etkisiyle gerçek amacını bulamaması. Makam, mevkii, para, şöhret gibi şeylere bağlanarak Allah aşkına ulaşamamaları.*" olarak belirtmektedir. (K18) görüşlerini şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Çok beğendim. Felsefi tarafları var gibi geldi, metafor tarzında. Güzel dersler aldım. İlk kez karşılaştım. Ben şöyle düşündüm, metafor olarak Sîmurg Allah'ı temsil ediyor. Hüdhdüd de Hz. Muhammed'i temsil ediyor. Çünkü insanları çağırıyor, sabırla davet ediyor, bekliyor, dinliyor, cevapları veriyor. Onun gibi kimse dört dörtlük olamaz. İnsanlar hep telaşlıdır. Onun gibi olamaz. Vahiy indiği için postacı kuşu gibi. Diğerleri de bizim gibi insanlar. Bazıları paraya düşkün, bazıları kibirli, bazılarının da cesareti yok, her şeyden korkuyor. En sonunda da gönül aynası olarak Yaradani sevdiğimizizde gönül aynamızda onu göreceğiz."

Son olarak (K19) da kendisi için öne çıkan mesajı: "*Kendini arama yolculuğu, bu hayatta herkesin yolculuğu kendini bulma yönünde. Sîmurgu bulmaya gidiyorlar ama orada kendilerini görüyorlar.*" olarak belirtmektedir. Katılımcılara "*Siz böyle bir yolculuğa çıkmak ister miydiniz?*" sorusu sorulmuş ve verdikleri cevap kategorilerinin dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Böyle Bir Yolculuğa Çıkmayı Tercih Etmelerine İlişkin Cevap Kategorilerinin Dağılımı

	f	%
Evet	12	63.16
Hayır	2	10.53
Belli şartlara bağlı	5	26.32
Toplam	19	100

Mantıku't-tayr bir hakikat yolculuğunun hikâyesini anlatmaktadır. Katılımcılara bu zorlu yolculuğa katılmak isteyip istemeyecekleri sorulmuştur. Katılımcıların %63'lük büyük çoğunluğu böyle bir yolculuğa katılmak isteyeceğini belirtmiştir. %26'sı belli şartlar dahilinde katılabileceklerini ifade etmişlerdir. Yalnızca %10'luk bir kısmı katılmak istemeyeceğini söylemiştir.

(K4) konu ile ilgili görüşünü “*İsterdim ama düşünmeden çıkılabilecek bir yol değil.*” şeklinde belirtirken (K6) “*Ben de ilk başta düşünürdüm ama Hüdhüd çok güzel anlattığı için bu yolculuğa çıkardım.*” sözleriyle görüşlerini açıklamıştır. (K18) ise “*Ve bence bize davet geldi, Kur'an ile geldi. Aslında görüyoruz bu daveti ama belki bizim de çıkmaya cesaretimiz yok o yolculuğa çıkmaya. Belki kendimizi daha hazır hissetmiyoruz. İnşallah Allah bize o cesareti verir de biz de çıkarız o yolculuğa ve o güzel kullardan oluruz.*” duasıyla bu hakikat yolculuğuna ilişkin görüşünü açıklamaktadır. Zaten bu yolculukta olduğuna inanan (K19) “*İNşallah ben de bu yolculuktayım. Ama zorlanıyorum biraz.*” sözleriyle görüşünü dile getirmektedir. (K11) böyle bir yolculuğa çıkmak istememe nedenini şu cümlelerle açıklamaktadır: “*Kendini bulma yolculuğu galiba bu yolculuk, bence güzel bir yolculuk olabilir ama bu yaşimde çıkmak ister miydim, zannetmiyorum. Belki ilerleyen yaşlarda dünyalık şeylerden uzaklaştıktan sonra bu yolculuk güzel bir yolculuk olabilirdi. Dünyayı yaşamayı tercih ederdim.*”

Olumsuz görüş belirten (K12) de yolculukla ilgili olarak “*Biraz riskli olduğu için cesaret edemezdim.*” demektedir. Belli şartlar altında bu yolculuğa katılabileceğini belirten (K14), görüşünü “*Tek başıma ben de Hüdhüd Kuşu gibi çıkmak istemezdim ama bir topluluk bulursam çıkmak isterdim.*” sözleriyle ifade etmektedir.

Katılımcılara sorulan, “*Bu masalda 31. kuş olsaydınız yolculuğa çıkarırken en büyük engeliniz ya da mazeretiniz ne olurdu?*” sorusuna ilişkin cevap kategorilerinin dağılımı Tablo 7’de gösterilmiştir.

Eserde sembolik bir anlatım ile kuşların diyalogları üzerinden yola çıkmamak için ileri sürülen mazeretlere dikkat çekilmektedir. Bu çerçevede katılımcıların hayatlarında zorlu bir yola çıkarken en büyük engelleri ya da mazeretlerine yönelik cevapları sorulmuştur. Katılımcıların cevapları değerlendirildiğinde tabloda en çok öne çıkan cevap %23 ile ailedir. Bu doğrultuda (K13) görüşünü “*Aileme bağlıyım onlarla birlikte hareket etmek isterim eğer onlar kabul etmezse onlarsız yapamam.*” sözleriyle ifade etmiştir. Yine aileyi en başta zikreden bir diğer katılımcı (K6) “*Ailemi bırakıp gidersem geri*

döndüğümde onları bulamayabilirim. Maddi ve manevi anlamda da geri geldiğimde zora düşebilirdim. Bunlar beni düşündürürdü.” sözleriyle onu böyle bir yolculuktan alıkoyabilecek mazeretlerini sıralamaktadır.

Tablo 7. Katılımcıların Böyle Bir Yolculukta Karşılaşabilecekleri En Büyük Engel ya da Mazerete İlişkin Cevap Kategorilerinin Dağılımı

	f	%
Aile	6	23.08
Sevdiklerinden ayrı kalma korkusu	3	11.54
Cesaretsizlik	5	19.23
Yolculuğun zorluğu	4	15.38
Arkadaşlar	1	3.85
Güvensizlik	1	3.85
Önyargılar	2	7.69
Dünyevilik	1	3.85
Maddi manevi zorluklar	1	3.85
Dışlanma korkusu	1	3.85
Teknolojik aletler/Sosyal medya	1	3.85
Toplam	26	100

Diğer bir katılımcı (K7) *“Sevdiklerimden uzağa gitmek istemezdim, derslerimi bırakmak istemezdim.”* ifadeleriyle sevdiklerinden ayrılma korkusunun bu yolculuğa çıkmanın önünde engel olabileceğine işaret etmektedir. (K1) *“Yoldaki zorluklar olurdu, ailemi ve arkadaşlarımı bırakmak istemezdim.”* derken (K17) *“Yolculuktaki zor şartlardan dolayı gitmek istemezdim.”* şeklinde düşüncesini belirtmiştir. (K2) mazeretini *“Hüdhüd’e güvenemeyebilirdim, beni doğru yola götürmeyebilir, yolu tamamlayamayabilirdim.”* sözleriyle düşüncelerini ifade ederken (K16) arkadaş çevresini mazeret olarak belirtmiştir: *“Doğru söylemek gerekirse mazeretlerim olurdu ama o tadı aldığımdaya gitmek isterdim. Mazeret olarak böyle bir yolculuğa çıkarsam arkadaş ortamında farklı karşılanabilirdim. Beni dışlayabilirlerdi.”* (K18) ise engel olarak dünyeviliği şu sözlerle açıklamaktadır:

“Bana göre dünyevilik en büyük engel. Mesela teknolojik şeyler, her gençte olan sürekli uğraştığımız sosyal medya. Sürekli zamanı boşa boşa öldürmemiz. Bunu biliyor olmamız daha da kötü bir şey. Bunlar genelde engellerim. İnşallah bu engeli aşarım. Dünyevi kısmımın yok olmasını istedim. Ben aslında yeterli cesaretim olduğunu düşünüyorum. Ama dünyevi zevkim ağır basıyor.”

Katılımcılara *“Böyle bir yolculuğa çıksanız yanınıza ne almak isterdiniz?”* sorusu sorulmuş ve verdikleri cevap kategorilerinin dağılımı Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Böyle Bir Yolculukta Yanlarına Ne Almak İsteyeceklerine İlişkin Cevap Kategorilerinin Dağılımı

	f	%
En çok sevilen/güvenilen kişiler	5	15.63
Yol arkadaşı	4	12.50
Aile	3	9.38
Kâğıt ve kalem	3	9.38
Yemek	3	9.38
Su	3	9.38
Kur'an-Kur'an meali	2	6.25
Kulaklık	2	6.25
Rehber	1	3.13
Günlük	1	3.13
Sabır	1	3.13
İyimserlik	1	3.13
Anne	1	3.13
Fotoğraf makinası	1	3.13
Telefon	1	3.13
Toplam	32	100

En çetrefilli, zorlu yollar bile yoldaş ile kolaylaşır. Bu çerçevede katılımcılara yönelttiğimiz “*Böyle bir yolculuğa çıksanız yanınıza ne almak isterdiniz?*” sorusuna verilen cevap en yüksek oranda %15 oranıyla en çok sevilen/güvenilen kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu cevabı yol arkadaşı ve aile takip etmektedir. (K7) görüşlerini “*En sevdiğim kişinin yanımda olmasını isterdim. Bana arka çıkabilecek, düştüğüm zaman kaldıracak birinin olmasını isterdim.*” sözleriyle açıklamaktadır. (K19) ise “*Bir yol arkadaşı bulsam, ya da ailemle birlikte olsam daha rahat olabilir.*” şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Böyle bir yolculukta bir rehber ihtiyacı duyacağını belirten (K18) “*Bir rehber, büyük ihtimalle bir rehber ihtiyacım olurdu. En azından bana pişman olmayacaksın devam et, daha sıkı tutun, bu zorluklar geçecek diyen beni cesaretlendirecek, yılmamamı sağlayacak, beni yüreklendirecek bir rehber isterdim.*” ifadeleri ile düşüncesini açıklamıştır. (K2) “*Kur'an alırdım, onun olduğu yerde huzur olur.*” şeklinde görüşünü ifade ederken benzer görüşe sahip olan (K9): “*Kur'an meali. Okudukça bana güç verirdi.*” diyerek manevi bir güce ihtiyaç duyacaklarını ifade etmektedirler. Bununla beraber (K3) “*Günlük almak isterdim, yolculukta olanları yazmak için.*” sözleri ile düşüncelerini açıklarken (K8): “*Kâğıt, kalem ve fotoğraf makinası. Gittiğim yerlerin özelliklerini yazardım. Bir de oraların fotoğraflarını çekmek isterdim.*” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Katılımcılara sorulan “*Size hayatınızda rehberlik eden birileri var mı?*” sorusuna ilişkin cevap kategorilerinin dağılımı Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların Hayatlarında Onlara Rehberlik Edenlere İlişkin Cevap Kategorilerinin Dağılımı

	f	%
Anne-Baba/Aile	13	40.63
Öğretmenler	7	21.88
Hz. Peygamber	4	12.50
Abla	2	6.25
Hayatıma giren herkes	2	6.25
Allah	1	3.13
Dede	1	3.13
Dayı	1	3.13
Malcom X	1	3.13
Toplam	32	100

İnsanın her daim kendisini anlayan yol gösteren rehberlere ihtiyacı vardır. Özellikle gelişimin çok hızlı olduğu çocukluk ve ergenlik döneminde bir rehber ihtiyacı artmaktadır. Mantıku't-tayr'da Hüdhüd'ün rehberliğinde gerçekleştirilen bir yolculuk aktarılmaktadır. Bu çerçevede katılımcılara yöneltilen “Size hayatınızda rehberlik eden birileri var mı?” sorusuna verilen cevaplarda %40 ile Anne-Baba/Aile öne çıkmaktadır. Bunu öğretmenler ve Hz. Peygamber takip etmektedir. (K18) yöneltilen bu soruya ilişkin görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır: “Var, ailem. Çok şükür bana büyük yardımları dokunuyor, rehberlik ediyorlar. Bana doğru yolu gösteriyorlar ellerinden geldiğince. Sadece onlar.”. (K6) ise: “Annem, babam, Peygamber Efendimiz ve Allah var.” sözleriyle düşüncelerini ifade etmektedir. Öğretmenlerini öncelikli rehberi olarak kabul eden (K3) “İlk söyleyeceğim okuldaki hocalarım. Ortaokul sürecime başladığımdan beri çok şey öğrendim onlardan.” ifadeleri ile düşüncesini belirtmiştir. Benzer görüşe sahip olan (K14) “Öğretmenlerim olabilir ama bir kişiyle sınırlandıramam herkesin söylediğini toplayıp kendi kararlarımı vererek bulurum.” demektedir. Rehberin vasıflarını sıralayan (K1) “Dedem, bize kızmaz doğruyu söyler, eğlenceli ve esprilidir.” derken (K10) “Daha çok ablamlar bana rehberlik ediyorlar. Yaşça benden büyükler ve benim gideceğim yolları onlar önceden görüp, geçirdiler. Bu yaşımda pişmanlık duymamam için kendi deneyimleri ile bana yardımcı oluyorlar.” şeklinde düşüncelerini açıklamıştır. (K8) de: “Hayatımda rehberlik eden çok kişi var. Birçok örnek aldığım insan var. Tabi bazıları hayatta bazıları değil. Sanırım en çok Malcolm X. Hiç vazgeçmeyişi ve inandığı şeylerin arkasında durması beni etkiliyor. Doğruyu bulmaya çalışması beni çok etkilemişti.” diyerek görüşlerini açıklamıştır.

Katılımcılara “Sîmurg’u bir sembolle ifade edebilir misiniz?” sorusu

sorulmuş ve verdikleri cevap kategorilerinin dağılımı Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Sîmurg’u İfade Ettikleri Sembole İlişkin Cevap Kategorilerinin Dağılımı

	f	%
Allah	5	26,32
Hz. Muhammed	3	15,79
Ayna	1	5,26
Dünya	1	5,26
Ebabil Kuşları	1	5,26
Hedef	1	5,26
Herkes	1	5,26
Işık	1	5,26
İç ses/Vicdan	1	5,26
Kalem	1	5,26
Mücevher	2	10,53
Padişah	1	5,26
Toplam	19	100

Benzetmeler, semboller yoluyla soyut kavramlar, somutlaştırılmış olur. Özellikle araştırmalarda, benzetmeler ve semboller, katılımcıların zihninde oluşan olguları anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda sorulan, “*Sîmurg’u bir sembolle ifade edebilir misiniz?*” sorusuna verilen cevaplarda %26 ile “Allah ismi” öne çıkmakta bunu “Hz. Muhammed” cevabı takip etmektedir. (K18) bu soruya ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: “*Bence ulaşılmaz bir şey. İnsandan insana değişir. Aslında tek bir şey ama benim Sîmurg’um üniversiteyi kazanmak diğerininki farklı. Kişinin ulaşmak istediği hedef. Ama asıl Sîmurg kim denirse benim için Allah, onun yolunda gitmek, sembolleştirmek gerekirse.*”. (K11) ise “*Yol gösterici olarak Efendimiz’e benzetebiliriz diye düşünüyorum.*” ifadeleri ile düşüncesini belirtmiştir. (K2) “*Işığa benzettim, karanlıktan aydınlığa çıkmak gibi.*” derken (K6) “*Göz kamaştırıcı olduğu için zümrüt ya da pırlanta olabilir. Daha büyük olarak söylemek gerekirse dünya gibi. Dünyanın da çok güzellikleri var.*”. Farklı bir benzetme yapan (K8) “*Kalem. Kalemler de rengârenk Sîmurg’un tüyleri gibi.*” şeklinde görüşünü ifade etmiştir. (K10) “*İnsanın aynası olduğu için ayna.*” ile Sîmurg’u sembolleştirmiştir. Dolayısıyla aynı kavramın farklı bireylerde çok farklı çağrışımlar yapabileceği ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılara sorulan “*Kelime dağarcığınıza eklediğiniz kelimeler hangileridir?*” sorusuna ilişkin cevap kategorilerinin dağılımı Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Kelime Dağarcıklarına Ekledikleri Kelimelere İlişkin Cevap Kategorilerinin Dağılımı

	f	%
Sîmurg	11	42.31
İstiğna	5	19.23
Hüma	2	7.69
Hüdhüd	2	7.69
Mantıku't tayr	2	7.69
Mârifet	1	3.85
Nakkaş	1	3.85
Nevbahar	1	3.85
Virane	1	3.85
Toplam	26	100

Edebî olarak zengin bir içeriğe sahip olan Mantıku't-tayr, bu yönüyle katılımcıların pek çok yeni kelime ile tanışmasına ve bu sözcükleri kelime dağarcığına eklemesine katkıda bulunmaktadır. Araştırmada katılımcılara “*Kelime dağarcığınıza eklediğiniz kelimeler hangileridir?*” sorusu sorulmuştur. Sîmurg %42 ile en fazla hatırlanan kelime olmakta, istiğna kelimesi ise %19'luk oranla onu takip etmektedir. (K14) “*Sîmurg'un 'otuz kuş' anlamına geldiğini öğrendim, Hüma kuşunu hiç duymamıştım ilk defa duydum.*” derken (K17) “*'Si' otuz 'Murg' kuş demekmiş. Sîmurg'un hiçliğinin sembolü olması.*” şeklinde görüşlerini ifade etmektedir. (K6) “*Hüdhüd ve Sîmurg kuşlarını ilk defa öğrendim. 'Yaratılanı severiz Yaratan'dan ötürü' cümlesini de ilk defa duydum ve not aldım.*” sözleri ile düşüncelerini açıklamıştır. (K4) “*Vardı ama hatırlamakta zorlanıyorum. Virane, istiğna...*” kelimelerini sayarken (K9) “*Nakkaş minyatürleri çizenerden deniyormuş.*” şeklinde görüşünü ifade etmektedir. Katılımcıların bu çalışma ile kelime dağarcıklarına farklı kelimeleri ekledikleri gözlenmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Temsilî bir eser olan Mantıku't-tayr, münazara tarzıyla birlikte nasihat ve dinî îkazlar da içermektedir. Asırlarca okuyucularını hakikat yolculuğu üzerinde düşündüren bu eser, bugünün insanına minyatür albümü, çocuk kitabı, çizgi roman, televizyon yapımı olarak farklı şekillerde ulaşmaktadır. Mantıku't-tayr, bu çalışmada katılımcılara Kuş Masalları başlıklı yaş düzeylerine uygun bir masal metni formatında görsellerin olduğu bir sunum ile aktarılmış ve katılımcıların görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Eserde sembolik bir kurgu ile insanın benlik yolculuğu tasvir edilmekte, kendini bilen Rabbini bilir mesajı öne çıkmaktadır. İnsanın aslına, özüne kavuşarak Allah'a ulaşması anlatılmaktadır. Metinde kuşların aradıkları kendi

özlerindeki ilahi hakikattir. Bu yol zordur ve vadiler aşmak gerekir. Mantıku't-tayr'da bu yolculukta insanın karşılaşabileceği zorluklara ilişkin uyarılar vardır. Kişinin makam, mevki, zenginlik, hırs, şöret, aşk vb. duyguları ve zaaflarına dikkat çekilmektedir. Eser bu yönüyle katılımcıları içsel muhasebeye yönlendirmektedir. Katılımcıların görüşleri, eserdeki karakterlerin kendilerinden ve çevrelerindeki insanlardan yani herkesten bazı izler taşıdığı doğrultusundadır. Bu yönüyle eser insan olgusuna ayna tutmaktadır. Katılımcılar eserdeki karakterlerin farklı yönleriyle özdeşim kurmakta; zaafaları, problemleri, hırsları, istekleri, vazgeçemedikleri ile benzeştiklerini ifade etmektedirler. Bu durum 14. yüzyılda yazılmasına rağmen eserin farklı mizaçları, karakterleri yansıtmakta başarılı olduğunun ve yüzyıllar geçse dahi insan unsurunun benzer özellikler arz ettiğinin göstergesidir.

Mantıku't-tayr'da, Allah'a ulaşma yolculuğu tasvir edildiği için başta dinî değerler olmak üzere azimden tevazuya, dürüstlükten sabıra pek çok farklı değer yer almaktadır. Bu yönüyle karakter ve değer eğitimi alanında katkı sağlayabilecek kıymetli bir eserdir. Eserde sahip olunması gereken değerlere ve sakınılması gereken durumlara vurgu yapılmaktadır. Birbirine zıt kavramlar bir arada verilerek kibir-tevazu, cesaret-korkaklık, adalet-zulüm gibi değerlerin aktarımı daha dikkat çekici hâle getirilmiştir. Çalışma kapsamında katılımcılar açısından birbirinden farklı değerlerin öne çıkması Mantıku't-tayr'ın değerler yönünden zenginliğine işaret etmektedir.

Öğretici ve rehberlik edici bir özellikte olan eser, okuyanların/dinleyenlerin farklı mesajlar çıkarabileceği zengin bir içeriğe sahiptir. Araştırmada katılımcılar için öne çıkan mesajlar; insanların zaafaları/bahaneleri, iç sesini dinlemek, dünyaya geliş amacını unutmamak, kendini bulma yolculuğu, fırsatları değerlendirmek/yol almak, vazgeçmemek, hedefe ulaşmak için bedel ödemek, dünya heveslerine bağlanmamak, birlikte hareket edebilmek, özgüvenli olmak olarak sıralanabilir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu böyle bir yolculuğa çıkmak isteyeceklerini belirtmektedir. Ayrıca araştırmanın önemli sonuçlarından biri de katılımcıların rehber olarak aileyi en başta zikretmeleridir. Her ne kadar ailenin günümüzde önemini kaybettiğine dair çalışmalar olsa da bu bulgu dikkat çekicidir.

Katılımcılar, sunum sırasında kelime dağarcıklarına pek çok yeni kelime eklediklerini belirtmişlerdir. Bu durum ana dili eğitiminde edebî metinlerin değerini görmek adına büyük önem arz etmektedir. Kültür aktarımına, kimlik inşasına, dil gelişimine katkı sağlayabilecek bu gibi çalışmalar ders içi

ya da ders dışı etkinliklerde kullanılabilir. Böylelikle bireylerin kendilerini tanımalarına, kendilerine dair farkındalıklarını arttırmalarına katkı sağlanabilir. Okuyucuların nitelikli eserlerle buluşturulması karakter ve değer eğitimi açısından da son derece önemlidir. Bu sebeple Mantıku't-tayr'dan hikâyeler ders kitapları için hazırlanan metinlerde kullanılabilir; hikâyeye dayalı okuma ve etkinlik kitapları hazırlanabilir. Dil ve tarih sevgisi, manevî ve millî şuur kazandırılmasında, gençlere ve çocuklara iyi insan olma bilincinin verilmesinde yararlanılabilecek önemli bir kaynaktır. Farklı alanlarla ortak çalışmalar yapılarak bu ve benzeri eserlerin daha iyi tanınması sağlanabilir.

Kaynakça

- Arpağuş, S. (2005). Tasavvufta “Mantıku't-tayr”, Mevlânâ'da Hz. Süleyman ve kuş dili tasavvuru. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 121-135.
- Aziz, M. (2006, Aralık). *Gülşehri'nin Mantıku't-tayr (kuş dili) mesnevîsinde Mevlâna etkisi*. Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Konya, Türkiye.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çakın, M. B. (2014). *Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr'ında eğitim değerleri ve Türkçe*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dılmaç, B. (2002). *İnsanca değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Elbir, B. ve Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 8(1), 1321-1333.
- Gülen, F. N. (2016). Feridüddin Attâr'ın Mantıku't-tayr mesnevisinde metinlerarasılık. *International Journal of Social Science*, 49, 515-531.
- Işık, İ. (2019). Klasik Türk edebiyatında eğitim değerlerine dair bir inceleme: Ahbârü'l-İber mesnevisi örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 107-116.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bitlissos/issue/46641/573321>
- Kaplan, M. (1992). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (3. Baskıdan Çeviri). (S. Turan, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. (Orijinal çalışma basım tarihi 2009.)
- Özbay, M. ve Karakuş-Tayşi, E. (2011). Dede Korkut hikâyelerinin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Özdemir, M. (2017). Değerler eğitiminde edebî eserlerden yararlanma: Fatma Aliye'nin Muhadarat romanı örneği. *Sakarya University Journal of Education*, 7(4), 720-729.
- Özden, M. (2009). *Türkçe kaynak metinlerin Türkçe öğretiminde kullanılabilirliği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özkan, M. (2012). Âşık Paşa ve çağdaşlarının Türk diline hizmetleri. *Türk Dili ve*

- Edebiyatı Dergisi*, 37(37), 85-103.
- Summermatter, A. (2016). Attar of Nishapur's seven valleys and the stages of human cravings from a psychological perspective. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1(2), 117-143.
- Tanrıkulu, E. (2018). *Dîvân şiirindeki Mantuku't-tayr geleneğinin metinlerarası ilişkiler bağlamında incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuğluk, İ. H. ve Ciğa, Ö. (2018). Değerler eğitimi yönünden klasik hikâyelerimizin önemi: Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab Örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 18-29.
- Türk, E. (2018). Değerler ve eğitimi. Şahin, H., Temizer, A. ve Premović, M., (Ed.), *Eğitim bilimlerinde akademik çalışmalar içinde* (180-200). Cetinje: Iype.
- Yavuz, K. (2007). *Gülşehri'nin Mantuku't-tayr'ı (Gülşen-nâme) [Metin ve Aktarma]*. Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.